

Π.4.3.7 Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της
Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά

Τίτλος:

«Ο θρήνος της μάνας στην ποίηση»

Περιγραφικός υπότιτλος:

«Μελέτη ποιητικών κειμένων για τον θρήνο της μάνας»

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 2015

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNIL)
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ALTE)

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Διαμόρφωση Μεθοδολογίας Ψηφιακής Διαμόρφωσης των σχολικών βιβλίων και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού για τα Γλωσσικά μαθήματα, Ψηφιακή Διαμόρφωση των σχολικών βιβλίων για τα Γλωσσικά μαθήματα, Αναζήτηση και Προσαρμογή πρόσθετου Εκπαιδευτικού υλικού για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας» (MIS: 296442) – (υπ’ αριθμ. 11736/12-08-2010 Απόφαση Ένταξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.4.3.7. Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΕΥΗ ΜΗΤΡΟΥΣΗ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνια 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2313 331500, Φαξ: 2313 331502, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ο θρήνος της μάνας στην ποίηση από την αρχαιότητα έως τον 20ό αιώνα

Περιγραφικός υπότιτλος

Μελέτη ποιητικών κειμένων για τον θρήνο της μάνας

Δημιουργός

Νικόλαος Κούκης

(Προτεινόμενη) Τάξη

Α΄ ή/και Β΄ Λυκείου

Χρονολογία

Οκτώβριος 2015

Διαθεματικό

Όχι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Προτεινόμενη Χρονική διάρκεια

Εφαρμογή για τέσσερις μήνες με τη μορφή Project. Εναλλακτικά, εφαρμογή για δύο διδακτικές ώρες κάθε μήνα στο πλαίσιο του μαθήματος των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Ο εκπαιδευτικός που θα εμπλακεί στην εφαρμογή της διδακτικής αυτής πρότασης καλό είναι να έχει εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο εργασίας των μαθητών και να είναι εξοικειωμένος με Web 2.0 διαδικτυακές εφαρμογές.

Οι μαθητές, από την άλλη, καλό είναι να έχουν και αυτοί εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο εργασίας, άνεση στην αναζήτηση/ταξινόμηση/αξιοποίηση πληροφοριών του διαδικτύου και εξοικείωση με Web 2.0 διαδικτυακές εφαρμογές.

Είτε εφαρμοστεί με τη μορφή τετράμηνου Project είτε καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, σκόπιμο είναι κατά την έναρξη της εφαρμογής της διδακτικής πρότασης ο εκπαιδευτικός να παρουσιάσει στους μαθητές τις Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα την πλατφόρμα της [Δημόδους Γραμματείας](#). Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές θα γνωρίσουν το ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο φιλοξενούνται το έργο του Ιωάννη Πλουσιαδηνού [Θρήνος της Θεοτόκου](#) και το έργο του Μαρίνου Φαλιέρου [Θρήνος εις τα Πάθη](#), τα οποία στη συνέχεια θα αποτελέσουν σημείο αναφοράς για τη διερεύνηση του θρήνου της μάνας με κυρίαρχη τη μορφή της Παναγίας.

Σημαντικό είναι να διευκρινιστεί εδώ ότι η παρούσα διδακτική πρόταση, παρόλο που στην πορεία της αξιοποιεί τις ΤΠΕ, μπορεί να εφαρμοστεί εξ ολοκλήρου και χωρίς τη συνδρομή τους.

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης στηρίζεται

—

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτική πρόταση αποσκοπεί στο να μελετήσουν οι μαθητές αποσπάσματα από τα ομηρικά έπη, καθώς και συγκεκριμένα κείμενα από τη νεοελληνική λογοτεχνία τα οποία προέρχονται από τη δημόδη γραμματεία και από τον 20ό αιώνα. Στα κείμενα αυτά θα προσπαθήσουν να εντοπίσουν τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται διαχρονικά στη λογοτεχνία ο θρήνος της μάνας για τον θάνατο του παιδιού της. Θα χρειαστεί να εργαστούν σε ομάδες, να επεξεργαστούν το υλικό που θα τους δοθεί από τον εκπαιδευτικό, αλλά και να αναζητήσουν οι ίδιοι υλικό που θα το αξιοποιήσουν στη συνέχεια, συνθέτοντας πρωτότυπα κείμενα προς δημοσίευση στο διαδίκτυο ή στη σχολική ή σε κάποια τοπική εφημερίδα.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη, άξονας συνοχής-ιδέα, πλαίσιο αξιοποίησης/ενσωμάτωσης

Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση έχει ως βασική επιδίωξη, με αφετηρία τα κείμενα του 15ου αιώνα [Θρήνος της Θεοτόκου](#) και [Θρήνος εις τα Πάθη](#), να γνωρίσουν οι μαθητές πώς αποτυπώνεται ο πόνος της μάνας για τον θάνατο του παιδιού της σε λογοτεχνικά κείμενα διαφορετικών εποχών. Ο στόχος αυτός επιδιώκεται να επιτευχθεί με τη μελέτη ενός δικτύου κειμένων και με τη συνδρομή των ΤΠΕ, προκειμένου να κατανοήσουν οι μαθητές ότι τα θέματα που πραγματεύεται η λογοτεχνία στο πέρασμα του χρόνου είναι συναφή και πως αυτό που κυρίως διαφέρει είναι ο τρόπος προσέγγισής τους.

Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, μελετούν τον θρήνο της μάνας σε επιλεγμένα κείμενα και μέσω αυτού προσπαθούν να ανιχνεύσουν το αξιακό σύστημα κάθε εποχής και το πρότυπο της μάνας, όπως αναδεικνύονται μέσα στο καθένα από αυτά.

Οι άξονες που θα διερευνήσουν οι μαθητές είναι δύο. Ο πρώτος αφορά το μοτίβο έκφρασης του ψυχικού πόνου της μάνας. Ο δεύτερος έχει να κάνει με την ποιητική φωνή που ακούγεται σε κάθε ποίημα· πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές θα προσπαθήσουν να ανιχνεύσουν από τη μια το μοτίβο του θρήνου της μάνας που συνέχει και αποτελεί τη βάση του κάθε ποιήματος και από την άλλη την αφηγηματική φωνή, που ενδέχεται να μην είναι η φωνή της ίδιας της μάνας, αλλά κάποιου άλλου προσώπου, δημιουργήματος του ποιητή.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να γνωρίσουν τρόπους με τους οποίους εκφράζει μια μάνα το πένθος της για τον θάνατο του παιδιού της.
- να συνειδητοποιήσουν ότι οι αντιλήψεις που επικρατούν για τη στάση της μάνας που χάνει το παιδί της είναι συναφείς σε όλες τις εποχές.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να γνωρίσουν σημαντικά λογοτεχνικά κείμενα στα οποία ο δημιουργός συγκλονίζεται από τον πόνο της μάνας που θρηνεί και επιδιώκει να τον αποτυπώσει ποιητικά.
- να γνωρίσουν ποιητές που επέλεξαν να εμβαθύνουν στον πόνο της μάνας που θρηνεί και να συγκρίνουν την έκφραση αυτών των τραγικών συναισθημάτων σε διαφορετικής εποχής λογοτεχνικά κείμενα.

Γραμματισμοί

Με την εφαρμογή της παρούσας πρότασης επιδιώκεται οι μαθητές να είναι σε θέση:

- να συγκρίνουν στοιχεία του μητρικού θρήνου σε λογοτεχνικά κείμενα διαφορετικών εποχών.
- να εργάζονται σε ομάδες και να παράγουν συνεργατικό κείμενο ενταγμένο σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο.
- να συμμετέχουν ενεργά ως μέλη σε διαδικτυακές κοινότητες και να αναρτούν ψηφιακό υλικό σε εφαρμογές/περιβάλλοντα Web 2.0, όπως είναι τα ιστολόγια (Blog) και οι πλατφόρμες εκπαιδευτικού προσανατολισμού (Moodle, Edmodo).

Διδακτικές πρακτικές

Βασική επιδίωξη της παρούσας διδακτικής πρότασης είναι η καλλιέργεια της συνεργασίας των μαθητών και η εμπλοκή τους με ενεργητικό τρόπο στη μαθησιακή διαδικασία, κάτι το οποίο ευελπιστούμε να υλοποιηθεί μέσα από την ένταξή τους σε ομάδες. Επομένως, κατά κύριο λόγο υιοθετείται η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, χωρίς αυτό να σημαίνει πως ο ρόλος του εκπαιδευτικού παραγκωνίζεται. Σε όποιο σημείο της διδακτικής πορείας χρειαστεί, ο εκπαιδευτικός είναι δίπλα στους μαθητές για να τους προσφέρει τη βοήθεια που ενδεχομένως θα ζητήσουν, αλλά και για να παρουσιάσει/διδάξει στοιχεία που θα δώσουν ώθηση στην εφαρμογή της πρότασης.

Ε. ΛΕΙΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Στο σχολικό εγχειρίδιο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (ΚΝΛ) της Α΄ Λυκείου υπάρχει το ποίημα του Κ. Βάρναλη «[Οι πόνοι της Παναγίας](#)» (Σκλάβοι Πολιορκημένοι, 1927), στο οποίο ο ποιητής, ακολουθώντας τη δημοτική μας παράδοση, χρησιμοποιεί τη μορφή της Παναγίας για να εκφράσει τον ανθρώπινο πόνο της μάνας. Επίσης, στο αντίστοιχο εγχειρίδιο της Β΄ Λυκείου περιέχεται το ποίημα του Ν. Βρεττάκου «[Δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο](#)», στο οποίο ο ποιητής εκφράζει το πένθος μιας μάνας, εμπλέκοντας σε αυτό και την Παναγία.

Ξεκινώντας από τα παραπάνω ποιήματα, οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τον πόνο και τον θρήνο της μάνας που έχει χάσει το παιδί της και τον συνδέουν με τα αντίστοιχα συναισθήματα της Παναγίας. Με έναυσμα, λοιπόν, τον προβληματισμό για τον λογοτεχνικό τρόπο έκφρασης των συναισθημάτων της μάνας που θρηνεί, οργανώνεται στη συνέχεια η διεξοδικότερη μελέτη των επιλεγμένων κειμένων.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η ενασχόληση των μαθητών με ένα διαχρονικό λογοτεχνικό θέμα, όπως είναι ο θρήνος της μάνας για τον χαμό του παιδιού της, σηματοδοτεί τη γνωριμία τους με τρόπους έκφρασης της συναισθηματικής φόρτισης των ανθρώπων στον λογοτεχνικό και εν γένει στον γραπτό λόγο. Αν και κατά τη διάρκεια της σχολικής τους πορείας είναι βέβαιο ότι έχουν γνωρίσει τη λογοτεχνική διατύπωση πολλών συναισθημάτων, είναι μάλλον απίθανο να έχουν εμβαθύνει στον τρόπο με τον οποίο περιγράφεται ο πόνος της μάνας –ή συγκεκριμένα της Παναγίας– για τον θάνατο του παιδιού της. Επομένως, για τους μαθητές Λυκείου προτείνεται η μελέτη του θέματος αυτού, όχι με τη μορφή παραδοσιακής διδασκαλίας, αλλά ως ερευνητική εργασία διάρκειας ενός τετραμήνου, κατά την οποία θα αναζητήσουν και θα μελετήσουν κείμενα και ακολούθως θα συνθέσουν και θα δημοσιεύσουν οι ίδιοι τα δικά τους. Εναλλακτικά,

είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί η εφαρμογή της για δύο διδακτικές ώρες κάθε μήνα στο πλαίσιο του μαθήματος των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας κατά τη διάρκεια μιας ολόκληρης σχολικής χρονιάς.

Η προσέγγιση του θέματος με αφορμή λογοτεχνικά κείμενα ή στο πλαίσιο του μαθήματος των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας παρέχει πρόσφορο έδαφος όσον αφορά τη γνωριμία των μαθητών με κείμενα της δημόδους γραμματείας· πιο συγκεκριμένα, με το ποίημα του Ιωάννη Πλουσιαδηνού με τίτλο [Θρήνος της Θεοτόκου](#) και με το ποίημα [Θρήνος εις τα Πάθη](#) του Μαρίνου Φαλιέρου. Ο *Θρήνος της Θεοτόκου* απαρτίζεται από 192 ανομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους και φαίνεται ότι μοιράζεται πολλά κοινά στοιχεία με τα δημοτικά τραγούδια (μοιρολόγια) της ίδιας εποχής, ενώ ταυτόχρονα εντάσσεται σε μια ευρύτερη λογοτεχνική παράδοση με θεματικό πυρήνα τον θρήνο της Θεοτόκου για τα Πάθη. Ο *Θρήνος εις τα Πάθη* αποτελείται από 404 στίχους και είναι ένας δραματικά αναπτυγμένος θρήνος της Παναγίας. Πυρήνας του έργου είναι η σπαραχτική έκφραση ψυχικού πόνου από τη Θεοτόκο που θρηνεί και δέχεται παρηγορητικά λόγια.

Ο πόνος της μάνας για την απώλεια του παιδιού της εντοπίζεται στα σχολικά εγχειρίδια –εκτός των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας– και στα ομηρικά έπη, τόσο στην *Οδύσσεια* με τον θρήνο της Θέτιδας όσο και στην *Ιλιάδα* με τον θρήνο της Εκάβης. Με τη μελέτη των παραπάνω αποσπασμάτων επιδιώκουμε να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι το συγκεκριμένο θέμα το πραγματεύονται διαχρονικά πολλοί δημιουργοί, με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο. Ευελπιστούμε ότι το θέμα του πόνου και του θρήνου της μάνας, συμπεριλαμβανομένης και της Παναγίας, να κινητοποιήσει τους μαθητές και να προκαλέσει το ενδιαφέρον τους.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Στην παρούσα διδακτική πρόταση επιδιώκεται η ενεργητική εμπλοκή των ΤΠΕ, χωρίς όμως αυτό να λειτουργεί σε βάρος της μελέτης των κειμένων. Κατά κύριο λόγο χρησιμοποιείται το διαδίκτυο για την πραγματοποίηση της έρευνας των μαθητών,

αλλά και κάποιες διαδικτυακές εφαρμογές όπως το Moodle ή το Edmodo, προκειμένου να έχουν ένα αποθετήριο και μια πλατφόρμα αναφοράς εντός της οποίας θα μπορούν να αναρτούν τις εργασίες τους και να σχολιάζουν τις εργασίες των υπολοίπων ομάδων. Ακόμη, χρησιμοποιείται η διαδικτυακή εφαρμογή Google έγγραφα ή το περιβάλλον του Wiki, για να δημιουργήσουν οι μαθητές πραγματικά και όχι μόνο κατ' όνομα συνεργατικά κείμενα. Τέλος, προκειμένου να είναι δυνατή η ανοιχτή διαδικτυακή πρόσβαση στις εργασίες των μαθητών, θα αξιοποιηθεί το ιστολόγιο ή η ιστοσελίδα.

Όπως αναφέρθηκε όμως και προηγουμένως, η εφαρμογή της παρούσας διδακτικής πρότασης μπορεί να πραγματοποιηθεί σε όλη της την έκταση και χωρίς την αξιοποίηση των ΤΠΕ.

Κείμενα

Α. Νεοελληνικής λογοτεχνίας

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΛ Α' Λυκείου:

Κώστας Βάρναλης, [«Οι πόνοι της Παναγιάς»](#)

ΚΝΛ Β' Λυκείου:

Νικηφόρος Βρεττάκος, [«Δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο»](#)

Β. Δημόδους ελληνικής γραμματείας

Ιωάννης Πλουσιαδηνός, [Θρήνος της Θεοτόκου](#)

Μαρίνος Φαλιέρος, [Θρήνος εις τα Πάθη και την Σταύρωση του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού](#)

Γ. Αρχαίας ελληνικής γραμματείας

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

Αρχαία ελληνική γλώσσα Β' Γυμνασίου:

[Ομηρικά έπη: Ιλιάδα, μτφρ. Ιάκωβος Πολυλάς, Ω 747-761](#) (θρήνος Εκάβης)

Δ. Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Ομήρου *Οδύσσεια*, ραψωδία ω 36-94 (θρήνος Θέτιδας)

Τραγούδια

«[Το τραγούδι της μάνας](#)», Τραγούδι: Καίτη Αμπάβη, στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης, μουσική: Μίμης Πλέσσας (Από το cd Μίμης Πλέσσας, *Το αλφαβητάρι της ζωής μου*, MINOS-EMI, 2007. Πρώτη εκτέλεση στην ταινία *Αστραπόγιαννος*, 1970.) [26/10/2015]

«[Ηλιε φονιά \(μοιρολόι\)](#)», Τραγούδι: Χαρούλα Λαμπράκη, στίχοι: Τάσος Λειβαδίτης, μουσική: Μίμης Πλέσσας (Από το cd Μίμης Πλέσσας, *Το αλφαβητάρι της ζωής μου*, MINOS-EMI, 2007. Πρώτη εκτέλεση από την Καίτη Αμπάβη στην ταινία *Αστραπόγιαννος*, 1970.) [26/10/2015]

«[Πόντοι της Παναγιάς](#)», Τραγούδι: Νίκος Ξυλούρης, στίχοι: Κώστας Βάρναλης, μουσική: Λουκάς Θάνου (Από τον δίσκο Νίκος Ξυλούρης-Λουκάς Θάνου, *Σάλπισμα*, EMI, 1980.) [26/10/2015]

«[Ο θρήνος της μάνας](#)», Τραγούδι: Αρλέτα, στίχοι: Ηλίας Σιμόπουλος, μουσική: Γιάννης Σπανός (Από τον δίσκο Γιάννης Σπανός, *Τρίτη ανθολογία*, Lyra, 1975.) [26/10/2015]

«[Μέρα Μαγιού μου μίσεψες](#)», Τραγούδι: Γρηγόρης Μπιθικώτσης, στίχοι: Γιάννης Ρίτσος, μουσική: Μίκης Θεοδωράκης (Από τον δίσκο Μίκης Θεοδωράκης, *Επιτάφιος-Επιφάνια*, Columbia, 1974.) [26/10/2015]

Ιστοσελίδες

[Μυριόβιβλος: «Της μάνας εις παιδί»](#) [26/10/2015]

Προσωπική ιστοσελίδα: [Μοιρολόι της Παναγίας](#) («Σήμερα μαῦρος οὐρανός») [26/10/2015]

Διδακτική πορεία

Πριν ξεκινήσει η εφαρμογή της παρούσας πρότασης, είναι απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να έχει συζητήσει με τους μαθητές για την όλη πορεία της και να έχουν διασαφηνιστεί οι προς επίτευξη στόχοι. Ακόμη, θα πρέπει να έχει αναφερθεί ότι, εκτός από κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, θα μελετηθούν και κείμενα της δημόδους γραμματείας.

Για την εφαρμογή απαραίτητο είναι να υπάρχει η δυνατότητα χρήσης του εργαστηρίου πληροφορικής του σχολείου για κάποιες διδακτικές ώρες, κατά διαστήματα, ώστε οι μαθητές να μπορούν να αναζητούν υλικό στο διαδίκτυο, να το οργανώνουν και να συνθέτουν κείμενα στο πλαίσιο των παραδοτέων τους εργαζόμενοι σε ομάδες. Απαραίτητη είναι η ύπαρξη μιας ψηφιακής τάξης (π.χ. Moodle, Edmodo) ή ενός διαδικτυακού χώρου (π.χ. Wiki, Blog), όπου θα εισέρχονται και θα έχουν τη δυνατότητα (α) να βρίσκουν υλικό σχετικό με την πορεία εργασιών των ομάδων, (β) να αναρτούν οι ίδιοι ψηφιακό υλικό που επιθυμούν, (γ) να συζητούν με τους συμμαθητές τους για την πορεία αλλά και για το περιεχόμενο των εργασιών τους, προκειμένου να επιτυγχάνεται η ανατροφοδότηση τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο.

Οι εργασίες μπορούν να οργανωθούν ανά εβδομάδα, έτσι ώστε να δίνεται στους μαθητές η δυνατότητα να αποφασίζουν μόνοι τους για τον ρυθμό προόδου, υπό την προϋπόθεση ότι θα είναι σαφές το εκάστοτε παραδοτέο. Έτσι, ενδεικτικά, μπορεί να τους ζητηθεί να εφαρμόσουν την παρούσα διδακτική πρόταση, δουλεύοντας με συγκεκριμένο θεματικό κέντρο και υιοθετώντας την ακόλουθη πορεία για δεκαπέντε εβδομάδες:

- 1η εβδομάδα: Παρουσίαση των κειμένων αναφοράς.
- 2η εβδομάδα: Αναζήτηση επιπλέον κειμενικού υλικού από τους μαθητές.
- 3η εβδομάδα: Ο θρήνος της μάνας στα ομηρικά έπη.
- 4η εβδομάδα: Ο θρήνος της μάνας στο δημοτικό τραγούδι.

- 5η εβδομάδα: Ο θρήνος της Παναγίας στο έργο *Θρήνος της Θεοτόκου*.
- 6η εβδομάδα: Ο θρήνος της Παναγίας στο έργο *Θρήνος εις τα Πάθη*.
- 7η εβδομάδα: Ο θρήνος της μάνας στα σχολικά εγχειρίδια των ΚΝΛ.
- 8η εβδομάδα: Ο θρήνος της μάνας στον *Επιτάφιο* του Γιάννη Ρίτσου.
- 9η εβδομάδα: Σύγκριση της περιγραφής του θρήνου της μάνας στα ομηρικά έπη και στα κείμενα της δημόδους γραμματείας.
- 10η εβδομάδα: Σύγκριση της περιγραφής του θρήνου της μάνας στα κείμενα του 20ού αιώνα και στα κείμενα της δημόδους γραμματείας.
- 11η εβδομάδα: Καταγραφή των αποτελεσμάτων της σύγκρισης στην περιγραφή του θρήνου της μάνας στα κείμενα σε έναν συγκεντρωτικό πίνακα.
- 12η εβδομάδα: Συγκέντρωση υλικού, επεξεργασία και τελική μορφή του.
- 13η εβδομάδα: Δημοσίευση του υλικού ανά ομάδα στην πλατφόρμα αναφοράς ή διανομή του (φωτοτυπίες) σε όλες τις ομάδες.
- 14η εβδομάδα: Δημιουργία ιστολογίου ή ιστοσελίδας με το σύνολο του υλικού, εφόσον δοθεί προτεραιότητα στην αξιοποίηση των ΤΠΕ. Στην περίπτωση της εφαρμογής χωρίς τις ΤΠΕ, δημιουργία παρουσιάσεων του υλικού.
- 15η εβδομάδα: Παρουσίαση του τελικού παραδοτέου στην ολομέλεια και συζήτηση επί της πορείας εφαρμογής.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με την ενδεικτικά προτεινόμενη πορεία εφαρμογής, κατά την 1η εβδομάδα ο εκπαιδευτικός θα παρουσιάσει στους μαθητές τα κείμενα τα οποία θα μελετήσουν. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με τη συνδρομή μιας διαδικτυακής πλατφόρμας είτε παραδοσιακά, με διανομή πακέτου φωτοτυπιών σε κάθε μαθητή. Η παρουσίαση του υλικού είναι απαραίτητη, προκειμένου να γνωρίσουν εξ αρχής οι μαθητές τα κείμενα με τα οποία θα αναμετρηθούν, αλλά και να κατανοήσουν επαρκώς το θέμα μελέτης.

Κατά τη 2η εβδομάδα, είτε στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου, είτε στη βιβλιοθήκη του σχολείου, είτε σε άλλη βιβλιοθήκη οι μαθητές αναζητούν επιπλέον κειμενικό υλικό σχετικό με το θέμα. Με τον τρόπο αυτό θα συμβάλουν και οι ίδιοι στην επιλογή των κειμένων αναφοράς και θα εμπλακούν στη διαδικασία ανάδειξης κειμένων με κοινό θεματικό κέντρο. Η εν λόγω αναζήτηση μπορεί να γίνει ελεύθερα, αν το γνωστικό επίπεδο των μαθητών το επιτρέπει, ή στοχευμένα σε ιστοσελίδες ή βιβλία που θα προτείνει ο εκπαιδευτικός.

Κατά την 3η εβδομάδα οι μαθητές θα εντοπίσουν τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται ο θρήνος της μάνας στα ομηρικά έπη, μελετώντας τα αποσπάσματα του θρήνου της Θέτιδας και της Εκάβης από την *Οδύσσεια* και την *Ιλιάδα* αντίστοιχα. Θα καταγράψουν όσα στοιχεία συγκεντρώσουν αναφορικά με το μοτίβο του θρήνου και την ποιητική φωνή που θα εντοπίσουν για να τα χρησιμοποιήσουν στη συνέχεια.

Κατά την 4η εβδομάδα αναζητούν την αποτύπωση του θρήνου της μάνας σε επιλεγμένα δημοτικά τραγούδια που είτε τα έχει προτείνει ο εκπαιδευτικός είτε τα έχουν εντοπίσει οι ίδιοι κατά τη 2η εβδομάδα. Καταγράφουν σε ομαδικό επίπεδο τα αποτελέσματα της μελέτης τους και συγκεντρώνουν σταδιακά το υλικό που στη συνέχεια θα επεξεργαστούν.

Κατά την 5η εβδομάδα προσεγγίζουν το έργο της δημόδους γραμματείας *Θρήνος της Θεοτόκου* του Ιωάννη Πλουσιαδηνού, με στόχο την καταγραφή στοιχείων του ομότιτλου θρήνου.

Κατά την 6η εβδομάδα οι μαθητές μελετούν το δεύτερο έργο της δημόδους γραμματείας με τίτλο *Θρήνος εις τα Πάθη* του Μαρίνου Φαλιέρου, στο οποίο προσπαθούν επίσης να ανιχνεύσουν τον τρόπο που παρουσιάζεται ο θρήνος της Παναγίας.

Κατά την 7η εβδομάδα έρχεται η σειρά μελέτης των ποιημάτων των σχολικών εγχειριδίων των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, αρχικά του ποιήματος του Κ. Βάρναλη «Οι πόνοι της Παναγίας» (Α΄ Λυκείου) και έπειτα του ποιήματος του Ν.

Βρεττάκου «Δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο» (Β΄ Λυκείου), με τον ίδιο πάντα προσανατολισμό.

Κατά την 8η εβδομάδα ο εκπαιδευτικός επιλέγει συγκεκριμένα αποσπάσματα από τον *Επιτάφιο* του Γιάννη Ρίτσου, από τα οποία οι μαθητές προσπαθούν να αντλήσουν στοιχεία για τον θρήνο της μάνας πάνω από το νεκρό σώμα του αδικοσκοτωμένου γιου της.

Κατά την 9η και 10η εβδομάδα οι μαθητές, έχοντας συγκεντρώσει το υλικό των προηγούμενων έξι εβδομάδων (3η έως 8η), επιχειρούν αρχικά τη σύγκριση του μητρικού θρήνου στα ομηρικά έπη και στα κείμενα της δημόδους γραμματείας και έπειτα την αντίστοιχη σύγκριση ανάμεσα στα κείμενα του 20ού αιώνα και στα κείμενα της δημόδους γραμματείας. Για να παραχθεί ένα επί της ουσίας συνεργατικό κείμενο ανά ομάδα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η διαδικτυακή εφαρμογή Google έγγραφα ή το περιβάλλον του Wiki.

Κατά την 11η εβδομάδα κάθε ομάδα μαθητών καταγράφει σε ένα συγκεντρωτικό πίνακα τα αποτελέσματα της εργασίας των προηγούμενων δύο εβδομάδων, προσπαθώντας να καταδείξει τα μοτίβα που εμπεριέχονται στα κείμενα και τις ποιητικές φωνές που ακούγονται.

Κατά την 12η εβδομάδα ολοκληρώνεται η συγκέντρωση του υλικού, η επεξεργασία του και οι ομάδες αποφασίζουν την τελική μορφή του. Αξιοποιούνται τα συνεργατικά κείμενα που δημιουργήθηκαν κατά τις προηγούμενες εβδομάδες και δημιουργείται το κείμενο προς δημοσίευση της κάθε ομάδας.

Κατά τη 13η εβδομάδα γίνεται η δημοσίευση του υλικού της κάθε ομάδας στην πλατφόρμα αναφοράς, προκειμένου οι μαθητές να το μελετήσουν και να υπάρξει η απαραίτητη ανατροφοδότηση. Αν έχει επιλεγεί να μη χρησιμοποιηθούν οι ΤΠΕ κατά την εφαρμογή, τότε γίνεται διανομή φωτοτυπιών με τις εργασίες των ομάδων, ώστε καθεμία να λάβει τις εργασίες των υπολοίπων, να τις μελετήσει και να ακολουθήσει συζήτηση επί αυτών.

Κατά τη 14η εβδομάδα, στην περίπτωση της αξιοποίησης των ΤΠΕ κατά την εφαρμογή, δημιουργείται το ιστολόγιο ή η ιστοσελίδα με το σύνολο του υλικού που παρέδωσαν οι ομάδες. Στην περίπτωση που η εφαρμογή θα γίνει χωρίς τις ΤΠΕ, οι μαθητές καλούνται να δημιουργήσουν αφίσες σε χαρτόνι, προκειμένου να παρουσιάσουν το υλικό τους στην ολομέλεια.

Κατά τη 15η εβδομάδα πραγματοποιείται η παρουσίαση του τελικού παραδοτέου κάθε ομάδας στην ολομέλεια (είτε με τη συνδρομή των ΤΠΕ είτε με τα παραδοσιακά μέσα) και γίνεται συζήτηση σχετικά με την πορεία της εφαρμογής της διδακτικής πρότασης, ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα για την ατομική συνδρομή των μαθητών στην ομάδα, για την αλληλεπίδραση των μελών εντός της ομάδας, αλλά και των ομάδων μεταξύ τους.

Σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής, στις επιμέρους εργασίες καλό είναι να έχουν όλες οι ομάδες κοινό αντικείμενο μελέτης και να τους είναι γνωστό από την αρχή το σύνολο των εργασιών. Με τον τρόπο αυτό όλοι οι συμμετέχοντες θα έχουν επίγνωση του εβδομαδιαίου αντικειμένου μελέτης δουλεύοντας με μεγαλύτερη υπευθυνότητα, γιατί θα γνωρίζουν εκ των προτέρων τα εβδομαδιαία θέματα εργασιών, καθώς και το ότι στο τέλος της εφαρμογής οι εργασίες θα αναρτηθούν σε κοινή θέα στο διαδίκτυο ή θα δημοσιευτούν στη σχολική ή σε κάποια τοπικής εμβέλειας εφημερίδα.

Όσον αφορά τα παραδοτέα κείμενα που θα συνθέσουν οι ομάδες, όπως ήδη αναφέρθηκε, θα περιλαμβάνουν τη διερεύνηση δύο αξόνων (α) του μοτίβου του θρήνου της μάνας και (β) της ποιητικής φωνής που ακούγεται σε κάθε ποίημα.

Σημαντικό, τέλος, είναι το γεγονός ότι η παρούσα διδακτική πρόταση δεν αποσκοπεί στο να παραγάγουν οι μαθητές κείμενα σχολικού τύπου που θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια αποκλειστικά για την αξιολόγησή τους από τον εκπαιδευτικό. Το βάρος πέφτει στην ύπαρξη συγκεκριμένου επικοινωνιακού πλαισίου, δηλαδή τη σύνθεση πρωτότυπου διαδικτυακού κειμένου ή άρθρου σε σχολική ή τοπική εφημερίδα, με θέμα τον θρήνο της μάνας στην ποίηση.

ΣΤ. ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΤΗ

Στην προσπάθεια να δοθεί έμφαση περισσότερο στις δεξιότητες και όχι στις γνώσεις που θα αποκτήσουν οι μαθητές από τη συγκεκριμένη διδακτική πρόταση, κρίνεται σκόπιμο ο εκπαιδευτικός να τονίσει εξ αρχής με έμφαση ότι οι εργασίες των ομάδων δεν έχουν ως σκοπό την αξιολόγησή τους για το μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, αλλά τη δημιουργία υψηλού επιπέδου κειμένων τα οποία θα δημοσιευτούν στο διαδίκτυο ή σε κάποια εφημερίδα. Με την επιλογή αυτή αναμένεται οι εργασίες των ομάδων να μην πραγματοποιούνται με προχειρότητα και βιασύνη, αλλά να επιδιώκεται σε κάθε βήμα η κατά το δυνατό μεγαλύτερη προσοχή και επιμέλεια στη σύνθεση, αφού στο μέλλον θα αποτελούν αντικείμενο κριτικής από τους χρήστες του διαδικτύου ή τους αναγνώστες των εφημερίδων που θα τις φιλοξενήσουν.

Ο εκπαιδευτικός που θα εφαρμόσει την παρούσα διδακτική πρόταση έχει τη δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα στην αξιοποίηση των ΤΠΕ και στην απόλυτη απουσία τους από την εφαρμογή. Σε κάθε περίπτωση, απαραίτητη είναι η δημιουργία φακέλου για κάθε μαθητή ώστε να είναι δυνατή (α) η συγκέντρωση ταξινομημένου υλικού ανά μέλος της κάθε ομάδας και (β) η συνειδητοποίηση ότι για το τελικό παραγόμενο προϊόν πρέπει κάθε μαθητής να συνεισφέρει στο έργο της ομάδας.

Κάθε μαθητής/μέλος ομάδας θα μελετήσει (α) τα δύο ποιήματα που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Α' και Β' Λυκείου και –ακολουθώντας την παρακάτω πρόταση ή με βάση την επιλογή που θα γίνει από τον εκπαιδευτικό ή και από τους ίδιους τους μαθητές στην αρχή της εφαρμογής– (β) τα αποσπάσματα από τον *Επιτάφιο* του Γιάννη Ρίτσου, (γ) αποσπάσματα από το ποίημα *Θρήνος της Θεοτόκου* του Ιωάννη Πλουσιαδηνού και (δ) αποσπάσματα από το ποίημα *Θρήνος εις τα Πάθη* του Μαρίνου Φαλιέρου. Μπορεί, ακόμη, να ακούσει και τη μελοποίηση αποσπασμάτων από τον *Επιτάφιο* ή/και του ποιήματος του Βάρναλη «Οι πόνοι της Παναγιάς», προκειμένου να

γνωρίσει πώς η μουσική που συνοδεύει τους στίχους επιτείνει ή αμβλύνει την αίσθηση του πόνου που αυτοί αναδεικνύουν.

Ενδεικτικά, παρατίθενται στη συνέχεια κείμενα που μπορούν να περιέχονται στον φάκελο του κάθε μαθητή.

Ενδεικτικά ποιήματα αναφοράς (δίκτυο κειμένων)

Ομήρου Οδύσσεια, Ραψωδία ω (στ. 36-94)

Κι απηλογήθη του Αγαμέμνονα τότε η ψυχή και του 'πε:

«Εσύ, τρανέ Αχιλλέα, θεόμορφε, καλότυχος εστάθης,
μακριά από τ' Άργος που σκοτώθηκες στην Τροία, κι ολόγυρά σου
άλλοι αντρείανοί νεκροί σωριάζουνταν –Αργίτες, Τρώες– για σένα
παλεύοντας· και συ, κειταμένος μακρύς φαρδύς στη σκόνη
τη στροβιλούσα, πια κι αλόγατα ξεχνούσες και πολέμους.

Κι εμείς ολημερίς παλεύαμε, κι ουδέ που θα σκολνούσε
ο πόλεμος, αν δε μας σκόλαζεν ο Δίας με ανεμοζάλη.

Κι ως πια στα πλοία, μακριά απ' τον τάραχο σε φέραμε της μάχης
και τ' όμορφο κορμί σου πλύναμε με χλιο νερό και μύρο,
σε στρώμα πάνω σε ξαπλώσαμε, κι οι Δαναοί ποτάμι
καφτά τα δάκρυα χύναν γύρα σου και τα μαλλιά τους κόβαν.

Βγήκε κι η μάνα σου απ' τη θάλασσα, το μήνυμα ως επήρε,
με τις Νεράιδες τις αθάνατες, κι ακουστή απ' τα πελάγη
θρήνος βαρύς, κι οι Αργίτες όλοι τους χίλια ριγιά ρίγησαν.

Στα βαθουλά καράβια θά 'τρεχαν γοργά να μπου, αν κάποιος
δεν τους αντίσκοφτε, που κάτεχε πολλά και περασμένα,
ο Νέστορας, που πάντα η γνώμη του ξεχώριζε απ' των άλλων.

Αυτός τούς μίλησε καλόγνωμος κι αναμεσό τους είπε:

«Σταθείτε, Αργίτες, γιατί φεύγετε, των Αχαιών βλαστάρια;

Αυτή είναι η μάνα του, απ' τη θάλασσα που φτάνει, το νεκρό της
υγιό να ιδεί, με τις αθάνατες μαζί θαλασσοκόρες.»

Είπε, κι οι Αργίτες οι τρανόκαρδοι πια τη φευγάλα αφήκαν.

Γύρα σου τότε οι κόρες στάθηκαν του θαλασσογερόντου
και σ' έντυσαν με ρούχα αθάνατα με σύθρηνο μεγάλο.

Κι οι Μούσες όλες, συναλλάζοντας, το μοιρολόι κινούσαν
γλυκόφωνα κι οι εννιά· πια αδάκρυτο κανένα απ' τους Αργίτες
δε θώρειες· τόσο τους ξεσήκωνεν ο θλιβερός σκοπός τους.

Ακέρια δεκαεφτά μερόνυχτα διαβήκαν, που κι άνθρωποι
θνητοί σε κλαίγαμε κι αθάνατοι μαζί θεοί, κι απάνω

στις δεκοχτώ σε παραδώκαμε στις φλόγες, και τρογύρα
βόδια στριψτόκερα σου σφάζαμε κι αρνιά παχιά περίσσια·

κι όση ώρα εσύ σε ρούχα εκαίγουσιν θεϊκά, σε μέλι πλήθιο
γλυκό και λίπος, γοργοσάλευαν πολλοί αντρειωμένοι Αργίτες
τρογύρα απ' την πυρά που σ' έκαιγε, φορώντας τ' άρματά τους,
πεζοί κι αμαξολάτες, κι έφτανε τ' αψηλού ο τάραχός τους.

Μα σύντας τέλος σε κατάφαγε του Ηφαίστου η φλόγα, τ' άσπρα
τα κόκαλά σου, ξημερώνοντας, μαζέψαμε σε ακράτο
μέσα κρασί, Αχιλλέα, και σε άλειμμα· κι η μάνα σου μια στάμνα
χρυσή μάς είχε δώκει, κι έλεγε του Διόνυσου πως είναι

δώρο φτιαγμένο από τον Ήφαιστο, τον ξακουστό τεχνίτη.

Τρανέ Αχιλλέα, και μέσα κοίτουνται τα κόκαλά σου τ' άσπρα,
με του Πατρόκλου που σκοτώθηκε σμιγμένα, κι είναι χώρια
του Αντίλοχου, που τον ξεχώριζες τιμώντας τον πιο απ' όλους,
απ' τον καιρό που εχάθη ο Πάτροκλος, τους άλλους σου συντρόφους.

Κι υστέρα ολόγυρα αψεγάδιαστο, περίτρανο μνημούρι
σου ασκώσαμε ο στρατός, οι ατρόμητοι κονταρομάχοι Αργίτες,

αντίκρα στον πλατύν Ελλήσποντο, στου ακρόγιαλου τον κάβο,
μακριά να φαίνεται απ' τη θάλασσα κι ο κόσμος να το βλέπει,
και οι τωρινοί και αυτοί που αργότερα θα σκίζουν τα πελάγη.
Απ' τους θεούς μετά η μητέρα σου βραβεία πανώρια πήρε
και μες στους πιο αντρείανούς τ' απίθωσεν Αργίτες, να παλέψουν.
Θά 'δες πολλών ηρώων αντρόκαρδων, χρόνια παλιά, το ξόδι·
κάθε που τύχει να 'βρει ο θάνατος μεγάλο ρήγα, βλέπεις
τους νιους να ζώνουνται, να σιάζονται, ποιός τα βραβεία θα πάρει.
Μα τούτα, αν τα 'βλεπες, θα θάμαζες πολύ την ομορφιά τους·
τέτοια βραβεία μαθές απίθωνε για σένα τότε η Θέτη
η χιοναστράγαλη· τι οι αθάνατοι περίσσια αγάπη σου 'χαν.
Και τ' όνομά σου, και που πέθανες, δε χάθηκε, Αχιλλέα·
τρανή στον κόσμον όλο η δόξα σου θα κρατηθεί για πάντα!

(Ομήρου Οδύσσεια, μτφρ. Ν. Καζαντζάκης & Ι. Κακριδής, ΑΠΘ-Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών [Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη ²2015, σ.
297-299.)

Ομήρου Ιλιάδα, Ραψωδία Ω (στ. 747-761)

Και με τον θρήνον πόκαμνε στενάζαν οι γυναίκες
και ανάμεσόν τους άρχισε κι η Εκάβη να θρηνήσει:
«Έκτορ, ω το ακριβότερο απ' όλα τα παιδιά μου,
και όταν μου εξούσες, οι θεοί, γλυκέ μου, σ' αγαπούσαν
και τώρα μες στον θάνατον ακόμη σε λυπούνται.
Τ' άλλα παιδιά μου, όσα 'πιανεν ο γρήγορος Πηλείδης
απόπερ' από την θάλασσαν στα ξένα τα επουλούσε
στην Λήμνον την σκοταδερή, στην Σάμον και στην Ίμβρον·
και συ, αφού σ' ενέκρωσεν η λόγχη του και γύρω
του φίλου οπού του εφόνευσες τον τάφον σ' έχει σύρει,

και όμως με αυτό δεν έκαμε τον φίλο ν' αναζήσει,
εμπρός μου τώρα δροσερός και ανέγγιχτος στο σπίτι
κείτεσαι, ωσάν τον άνθρωπον που την ψυχήν του επήρε
ο Φοίβος ο αργυρότοξος με τ' άλυπά του βέλη».
Και η κλάψα της εσήκωσε γύρω οδυρμόν και θρήνους.

Ιωάννης Πλουσιαδηνός, Θρήνος της Θεοτόκου (στ. 1-14)

Οίμοι, γλυκύτατε υιέ, οίμοι, το φως του κόσμου,
οίμοι, φωσφόρε βασιλεύ, οίμοι, γλυκιά μου αγάπη,
τέκνον μου ποθεινότατον, τέκνον ηγαπημένον!
Ω Ιησού γλυκύτατε, ω Ιησού υιέ μου,
ω τέκνον μου γλυκύτατον, ω φως των οφθαλμών μου,
ομίλησόν μοι, τέκνον μου, της ταπεινής σου μάνας!
Μήνα κοιμάσαι, τέκνον μου, ύπνον βαθύν και μέγαν,
κ' εκλείσασιν οι οφθαλμοί κ' εσώπασεν το στόμα;
Το στόμα το σοφώτατον κατέπαυσεν, υιέ μου,
κ' η γλώσσα η γλυκύτατη με τα γλυκέα της λόγια,
οι οφθαλμοί σου, δέσποτα, και αυτοί κεκαλυμμένοι!...
Οίμοι, υιέ μου Ιησού, πού σου η ωραιότης,
Πού σου το κάλλος, τέκνον μου, και πού οι ομορφιές σου;
Άπνουν σε βλέπω, τέκνον μου, τον ποιητήν του κόσμου,

Ιωάννης Πλουσιαδηνός, Θρήνος της Θεοτόκου (στ. 101-111)

Ω Ιησού γλυκύτατε, ω Ιησού υιέ μου,
πώς να σε θέσω, τέκνον μου, στο μνήμα, να μισέψω,
ή πώς <εγώ> χωρίς εσέν στο σπίτιν να γυρίσω,
πώς να γυρίσω η ταπεινή ξένη και πονεμένη,
ή πώς να ζήσω, τέκνον μου, η παραπονεμένη;
Λέγω να μπω στο μνήμα σου, να 'μαι μ' εσέν ομάδι,

και να κατέβω σύψυχη, συζώντανη στον Άδην,
να δείρω 'κεί τα στήθη μου εις τους προπάτοράς μου,
την Εύαν και εις τον Αδάμ, οπού 'σαν πρόγονοί μου,
να λυπηθώ και να δαρθώ, οδυνηρά να κλάψω
και να βοήσω θλιβερά και προς αυτούς να κράζω:

Ιωάννης Πλουσιαδηνός, Θρήνος της Θεοτόκου (στ. 169-182)

Εις τόπον τούτον, βασιλεύ, εις του Δαβίδ τους οίκους,
θέλεις καθίσειν, ύψιστε, κριτής όλου του κόσμου,
οι άγγελοι να τρέχουσιν δεξά και αριστερά σου,
εις την κοιλάδα την φρικτήν, λέγω, την του κλαυθμώνος,
τα έθνη όλα να 'λθουσιν, τα γόνата κλιμένα,
εσέν να προσκυνήσουσιν ως ποιητήν του κόσμου,
οι δίκαιοι να έλθουσιν με παρρησίαν μεγάλην
στην δεξιάν σου να σταθούν, να χαίρωνται μετά σου,
οι άθλιοι αμαρτωλοί εις την αριστεράν σου
με στεναγμούς να εκδέχωνται και την απόφασίν σου.
Τότε, Χριστέ παμβασιλεύ και ποιητά και κτίστα,
ημάς, οπού δακρύσαμεν τώρα την σταύρωσίν σου,
θεράπευσον ως εύσπλαγχνος με την γλυκείαν φωνήν σου,

Μαρίνος Φαλιέρος, Θρήνος εις τα Πάθη (στ. 14-32)

(Η Θεοτόκος)

Ελάτε πάντες, κλάψετε και μετά με θλιβήτε
και τον υιό μου στο σταυρό τον έχουν λυπηθήτε.
Πονέσετε τον αγαθόν Χριστόν από την τόση
κακοπαθειάν οπολάβεν ογιά να σας γλυτώση.
Αλίμονο, συγκλάψετε καμπόσο μετά μένα,
ότι στον πόνο μου βουθό δεν ηύρηκα κανένα.

Τους Φαρισαίους και γραμματείς κι αυτείνο τον Πιλάτο,
τον Άννα και τον Κάιαφα μ' όλον τους το φουστάτο
ώσπερ θεριά τους συντηρώ του υιού μου καταπάνω
κι ως μάνα του γλυκότατη τα λογικά μου χάνω.
Όλους θωρώ κακοθελείς κι όλους χολικεμένους
κι από τους μαθητάδες του μοίρα σκανταλισμένους.
Μόνον εγώ 'μαι μοναχή και μέσα 'ς τόση κρίση,
αλίμονον, η ταπεινή μάνα και τι να ποίση;
Αλίμονο, τον άπιαστο θωρώντα τον πιασμένο
κι αυτόν τον μέγα βασιλιά κλιτό και σκλαβωμένο,
και τον Χριστό τον άφταιστο τόσα κατακριμένο
κι όλο τ' αγióτατο κορμί άθλιο και πληγωμένο!
Ο νους μου από τη λύπη με πικροβασανίζει
κι από τον πόνο την καρδιά γρικώ να λακταρίζη.

Θρήνος της Παναγίας

Αχ τέκνον μου, γλυκύτατο και φως των αμαθικών μου
και πούν οι μαθητάδες σου, οι εβδομήντα θκυο μου,
και πούν οι μαθητάδες σου η πρώτη δωδεκάδα
και μοναχή μ' αφήσανε με θλίψη και πικράδα
και μοναχή μ' αφήσανε με θλίψη και πικρία
με πόνους και με βάσανα την ταπεινή Μαρία
και πού να πά' να πορευθώ και πού να πά' να μείνω
τίνος το σπίτι η φτωγή την κεφαλή να κλίνω
ποίον να έχω σύντροφο να κάθομαι να κλαίω,
τους πόνους και τα βάσανα και τίνος να τα λέω
πότε να έρθεις τέκνον μου ώστε να σε κατέχω
κλαίω απαρηγόρητα, παρηγοριά δεν έχω.

Της μάνας εις παιδί

Εσύ, παιδί μου, εκίνησες να πας 'ς τον Κάτου κόσμο,
κι' αφήνεις τη μαννούλα σου πικρή, χαροκαμένη.
Παιδάκι μου, τον πόνο σου πού να τον απιθώσω;
που κι' αν τον ρήξω τρίστρατα, τον παίρνουν οι διαβάταις,
κι' αν τον αφήσω 'ς τα κλαριά, τον παίρνουν τα πουλάκια.
Πού να βαλθούν τα δάκρυα μου για τον ξεχώρισμό σου;
Αν πέσουνε 'ς τη μαύρη γης, χορτάρι δε φυτρώνει,
αν πέσουνε 'ς τον ποταμό, ο ποταμός θα στύψη,
αν πέσουνε 'ς τη θάλασσα, πνίγονται τα καράβια,
κι' αν τα σφαλίσω 'ς την καρδιά, γλήγορα σ' ανταμώνω.

Γιάννης Ρίτσος, *Επιτάφιος (αποσπάσματα)*

I

Γιε μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου,
πουλάκι της φτωχιάς αυλής, ανθέ της ερημιάς μου,
Πώς κλείσαν τα ματάκια σου και δε θωρείς που κλαίω
και δε σαλεύεις, δε γρικάς τα που πικρά σου λέω;
Γιόκα μου, εσύ που γιάτρευες κάθε παράπονό μου,
που μάντευες τι πέρναγε κάτου απ' το τσίνορό μου,
Τώρα δε με παρηγοράς και δε μου βγάζεις άχνα
και δε μαντεύεις τις πληγές που τρώνε μου τα σπλάχνα;
Πουλί μου, εσύ που μου 'φερνες νεράκι στην παλάμη
πώς δε θωρείς που δέρνουμε και τρέμω σαν καλάμι;
Στη στράτα εδώ καταμεσής τ' άσπρα μαλλιά μου λύνω
και σου σκεπάζω της μορφής το μαραμένο κρίνο.

Φιλώ το παγωμένο σου χειλάκι που σωπαίνει
κι είναι σα να μου θύμωσε και σφαλιγμένο μένει.

Δε μου μιλείς κι η δόλια εγώ τον κόρφο, δες, ανοίγω
και στα βυζιά που βύζαξες τα νύχια, γιε μου, μπήγω.

VI

Μέρα Μαγιού μου μίσεψες, μέρα Μαγιού σε χάνω,
άνοιξη, γιε, που αγάπαγες κι ανέβαινες απάνω

Στο λιακωτό και κοιτάζες και δίχως να χορταίνεις
άρμεγες με τα μάτια σου το φως της οικουμένης

Και με το δάχτυλο απλωτό μού τα 'δειχνες ένα ένα
τα όσα γλυκά, τα όσα καλά κι αγνά και ροδισμένα

Και μου 'δειχνες τη θάλασσα να φέγγει πέρα, λάδι,
και τα δεντρά και τα βουνά στο γαλανό μαγνάδι

Και τα μικρά και τα φτωγά, πουλιά, μερμήγκια, θάμνα,
κι αυτές τις διαμαντόπετρες που ίδρωνε δίπλα η στάμνα.

Μα, γιόκα μου, κι αν μου 'δειχνες τ' αστέρια και τα πλάτια,
τα 'βλεπα εγώ πιο λαμπερά στα θαλασσιά σου μάτια.

Και μου ιστορούσες με φωνή γλυκιά, ζεστή κι αντρίκεια
τόσα όσα μήτε του γιαιού δε φτάνουν τα χαλίκια

Και μου 'λεες, γιε, πως όλ' αυτά τα ωραία θα 'ναι δικά μας,
και τώρα εσβήστης κ' έσβησε το φέγγος κι η φωτιά μας.

(*Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, επιμ. Χρύσα Προκοπάκη & Αικατερίνη Μακρυνικόλα,
Κέδρος, Αθήνα 2000, σ. 42-43 & 44-45.)

ΙΧ

Ω, Παναγία μου, αν είσουν, καθώς εγώ, μητέρα,
βοήθεια στο γιο μου θα 'στελνες τον άγγελο από πέρα. [...]

Αχ, γιε μου, πια δε μου 'μεινε καμιά χαρά και πίστη,
και το χλωμό και το στερνό καντήλι μας εσβήστη.

Και, τώρα, επά σε ποια φωτιά τα χέρια μου θ' ανοίγω,
τα παγωμένα χέρια μου ναν τα ζεστάνω λίγο;

(Γιάννης Ρίτσος, *Ποιήματα 1930-1942*, τ. Α', Κέδρος, Αθήνα ¹²1979, σ. 171.)

Κάθε μαθητής, λοιπόν, αφού μελετήσει τα κείμενα που επιλέχθηκαν, θα καταγράψει λεπτομερώς με ποιο τρόπο εκφράζεται ο θρήνος της μάνας και της Παναγίας σε αυτά σε σχέση με τους δύο άξονες που προαναφέρθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τον πρώτο άξονα, το μοτίβο του θρήνου, ο μαθητής θα καταγράψει από κάθε ποίημα με ποιον τρόπο θρηνεί η μάνα –για παράδειγμα, αν κλαίει με οδύνη και σπαραγμό, αν κλαίει χαμηλόφωνα, αν δεν κλαίει καθόλου, αλλά εσωτερικεύει τη θλίψη και τον πόνο της– και θα παρατηρήσει αν η ίδια σκηνή ανιχνεύεται και σε άλλα ποιήματα ή ο τρόπος του θρήνου διαφέρει σε μεγάλο βαθμό. Όσον αφορά τον δεύτερο άξονα, την ποιητική φωνή, ο μαθητής θα επιδιώξει να «ακούσει» τη φωνή που μιλάει/αφηγείται σε κάθε ποίημα –αν, για παράδειγμα, πρόκειται για τη φωνή της ίδιας της μάνας, για τη φωνή ενός άλλου ποιητικού υποκειμένου ή ενός κοντινού της προσώπου– και μετά θα προσπαθήσει να προσδιορίσει ποια φωνή αποτυπώνει με μεγαλύτερη ακρίβεια και ευαισθησία τον πόνο αυτό.

Στη συνέχεια, ο μαθητής θα φέρει τη δουλειά του στην ομάδα του είτε κατά τις διδακτικές ώρες είτε στον διαδικτυακό χώρο της ομάδας. Βασική προϋπόθεση για την απρόσκοπτη εξέλιξη κατά την εφαρμογή της παρούσας διδακτικής πρότασης αποτελεί η εργασία των μαθητών σε ατομικό επίπεδο πριν την πραγματοποίηση της ομαδικής εργασίας.

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Η παρούσα διδακτική πρόταση δύναται να διαμορφωθεί ως διαθεματική πρόταση διδασκαλίας σε συνδυασμό με το μάθημα των Θρησκευτικών, υπό την προϋπόθεση ότι εξ αρχής θα τεθούν άλλοι στόχοι και θα υιοθετηθεί διαφορετική πορεία προσέγγισης που δεν θα θέτει στο επίκεντρο τα λογοτεχνικά κείμενα που πραγματεύονται τον πόνο της μάνας γενικώς, αλλά τα κείμενα που αναφέρονται στοχευμένα στον πόνο της Παναγίας.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση, με δεδομένο το γεγονός ότι απευθύνεται σε μαθητές Λυκείου, ενδέχεται να προκαλέσει αρχικά κάποιες αντιδράσεις λόγω της γλώσσας των κειμένων της δημόδους γραμματείας. Εντούτοις, οι γνώσεις και η εμπειρία των μαθητών επαρκεί για την αναμέτρησή τους με αυτά. Επομένως, η εφαρμογή της έχει προϋποθέσεις επιτυχίας, αρκεί οι μαθητές να πεισθούν ότι το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούν έχει ενδιαφέρον και ότι μπορούν και οι ίδιοι να συνεισφέρουν ως δημιουργοί γνώσης την οποία θα διαμοιράσουν, αφού πραγματοποιήσουν τη δική τους έρευνα.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

—

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

—